

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Vold i nære relasjoner

Veileder for utvikling av kommunale handlingsplaner

Vold og overgrep i nære relasjoner rammer hardt, og det rammer mange. Både kvinner, menn og barn er utsatt for vold og overgrep fra nærstående personer, og skadevirkningene kan være mange og alvorlige. Regjeringen har gjennom Soria Moria-erklæringen forpliktet seg til å styrke innsatsen mot disse overgrepene, for vold i nære relasjoner er ikke et privat problem, men et offentlig anliggende. Vi må handle!

Med denne veilederen vil vi gi kommuner og lokalsamfunn en mulighet til å lage egne handlingsplaner med tiltak for å bekjempe vold i nære relasjoner, og for å bedre tilbudene til de som utsettes for det. Veilederen er tiltak 24 i regjeringens handlingsplan "Vendepunkt" som kom i desember 2007. Veilederen er utarbeidet av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), i samarbeid med de regionale res-

surssentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). Arbeidet har vært ledet av Ole Kristian Hjemdal ved NKVTS. Arbeidsgruppa har hatt følgende medlemmer:

- RVTS - Øst: Lill Salole Skjerven
- RVTS - Vest: Inge Nordhaug
- RVTS - Midt: Knut Hermstad og Oddfrid Skorpe Tennfjord
- RVTS - Sør: Kenneth Lindberget (sluttet i perioden)
- RVTS - Nord: Jens Salamonsen
- NKVTS: Ole Kristian Hjemdal og Randi Saur

Som en oppfølging av dette arbeidet vil RVTS'ene kunne bistå kommuner som ønsker å lage egne handlingsplaner mot vold i nære relasjoner.

Oslo, desember 2008.

Justis- og politidepartementet

Barne- og likestillingsdepartementet

Helse- og omsorgsdepartementet

Kunnskapsdepartementet

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Kommunal- og regionaldepartementet

Del I. Planprosessen	4
Hvordan lage en plan	4
Oppstart	4
Hvem bør delta	4
Hva bør en plan inneholde	4
Definisjoner og avgrensinger	4
Situasjonsbeskrivelse	5
Mål for tiltaksutvikling	5
Ansvar for oppfølging	5
 Del II. Handlingsplaner- veileder	 6
Bakgrunn og situasjonsbeskrivelse	6
Kommunalt ansvar/ føringer	6
Individuell plan	7
Avvergelsesplikt	7
Meldeplikt/opplysningsplikt	7
Hensikt	7
Målgrupper og definisjoner	7
Instanser og hjelpetiltak	8
Kompetanse	8
Koordinering og ansvar	9
Økonomi	9
Implementering av planen	9
Tidsplan og evaluering	9
Evaluering av tiltak	10
Fornyelse av planen	10
Oppsummering	10
Et forslag til skjematisk oppsummering av planen:	10
 Kontaktadresser	 11
Eksempler på kommunale handlingsplaner på Internett	11
Nasjonale handlingsplaner	12
Litteratur	12

I Regjerings handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 "Vendepunkt", fremheves kommunale eller interkommunale handlingsplaner som et viktig redskap for å sikre at ofre for vold i nære relasjoner får et tilrettelagt og helhetlig tilbud. Slike handlingsplaner bidrar til å sette et innsatsområde på dagsorden, og de samordner og tydeliggjør de ulike virksomhetenes bidrag og ansvarsområder. Handlingsplaner kan også bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget på et område der dette er mangelfullt ved at det opprettes samarbeid mellom sektorer, faggrupper og forvaltningsnivåer. Erfaringene med slike planer er stort sett gode og planene kan med fordel integreres i kommunenes ordinære plan- og styringssystemer. Det har imidlertid vist seg å være av sentral betydning at alle som blir berørt av planen gis eierskap til arbeidet og at det etableres en koordinatorfunksjon som får hovedansvaret for å drive arbeidet fremover.

Om veilederen

Denne veilederen består av to deler. Den første delen beskriver oppgaver og problem som planen skal bidra

til å løse, og gir råd om hvordan en kan legge opp prosessen med å utvikle en kommunal eller interkommunal handlingsplan. Vi kommer også med noen generelle råd om hva planen bør omfatte og om betingelser for at planen skal få den ønskede virkning.

Den neste delen er et mer skjematisk forslag til oppsett av en plan. Den gir forslag til hvordan innledningen til planen kan se ut, om bakgrunn for planen, om hensikten med planen og om kommunens ansvar for arbeidet med voldsofre. Videre vil denne delen inneholde forslag til temaer som bør klargjøres i handlingsplanen:

- *Målgrupper*
- *Deltakende instanser*
- *Hjelpetiltak som iverksettes*
- *Kompetanse*
- *Oppgave*
- *Koordinering og ansvar*
- *Økonomi*
- *Implementering av planen*
- *Tidsplan og evalueringsopplegg*

Del I. Planprosessen

I denne veilederen benytter vi betegnelsen *vold i nære relasjoner* for handlingsplanområdet, fordi uttrykket favner både offer- og utøveperspektivet, begge kjønn, alle aldersgrupper og etnisk mangfold. I tillegg er det denne benevnelsen som hyppigst benyttes i statlige handlingsplaner. Det er selvsagt opp til den enkelte kommune å velge andre navn på handlingsplanen dersom det er ønskelig.

I de fleste tilfeller ligger det et politisk vedtak til grunn for å lage en handlingsplan. Dette er ofte resultat av at kommunens politikere er blitt utfordret av pressgrupper, enkeltpersoner eller organisasjoner som mener at behovet for en handlingsplan er til stede, eller statlige innspill kan ha gitt føringer. Kommuner er forskjellige og handlingsplanen bør forankres i den enkelte kommunes forutsetninger, ressurser og behov for tiltak. Det kan variere ut fra kommunens størrelse, befolkningssammensetning, geografiske utstrekning, tjenestetyper og kompetanse. For eksempel vil en befolkning med høy gjennomsnittsalder, eller med stort innslag av ulike etniske grupper, påvirke utformingen av tiltakene.

Hvordan lage en plan

En kommunal handlingsplan bør legge til rette både for bedre tjenesteyting og service fra kommunens egne instanser, og for forbedret samhandling og samarbeide med ikke-kommunale instanser og frivillige organisasjoner. For at planene skal treffe befolkningens reelle behov og bedre livsbetingelsene for de aktuelle målgruppene, er det nødvendig med god kommunikasjon mellom målgrupper, kommunale instanser og politikere.

Grovt sett består et planarbeid av to elementer. På den ene siden en prosess som beskriver arbeidsmåten og hvem som er aktuelle deltakere, og på den andre siden selve planarbeidet; det å utvikle mål og strategier med tilhørende plassering av ansvar og oppfølging.

En hovedutfordring for kommunen vil være å se behov, konkrete målsettinger og nødvendig tjenestetilbud innenfor temaområdet "vold i nære relasjoner" i sammenheng.

Mindre kommuner bør vurdere å gå sammen med andre kommuner om en felles handlingsplan for å samarbeide om tiltak og utfylle hverandre, for slik å sikre en bedre utnyttelse av faglige og økonomiske ressurser. Alternativt bør kommuner kunne forhandle seg imellom om de kan bytte eller kjøpe tjenester av hverandre der det er lite hensiktsmessig å bygge opp egne tiltak.

Oppstart

En hensiktsmessig oppstart på planarbeidet kan være å beskrive dagens kunnskapssituasjon på området vold i nære relasjoner. Det kan også være aktuelt å gi en kortfattet oversikt over eksisterende tjenestetilbud i kommunen og andre allerede etablerte samarbeidstiltak. Deltakerne i prosessen kan så komme med innspill til forbedringer og nye tiltak ut fra sin spesifikke kunnskap og erfaring. Forslagene bør relateres til konkrete vurderinger av behovene til kommunens befolkning. Underbygging av dette kan gjøres ved bruk av egne kommunale statistiske data, ved bruk av praktiske erfaringer med ulike tjenester (barnevern, politi, legevakt, overgrepsmottak, hjemmetjenester, osv.), eller med henvisning til relevant forskning på området.

Det er viktig å engasjere ulike instanser og aktører i lokalsamfunnet i utviklingen av planen, både for å få et bredere kunnskapsgrunnlag og ulike perspektiver, og for å sikre deltakelse og ansvarliggjøring i implementering og gjennomføring. Det overordnede kommunale ansvaret for planarbeidet bør legges til en administrativ leder/enhet i kommunens toppledelse. I store kommuner med mange tjenestetyper bør en ha en prosjektorganisering som sikrer deltagelse fra ulike tjenestetyper og beslutningsnivåer.

Organisering av prosessen kan omfatte hele eller deler av disse elementene:

- **Prosjektleder:** Ansatt i kommuneadministrasjonen
- **Prosjektgruppe/arbeidsgruppe:** Deltakere fra ulike instanser i kommunen (kommunale, statlige og frivillige tjenester og organisasjoner) som kommer i befatning med vold i nære relasjoner; for eksempel: krisesenter, sosialkontor, barneverntjeneste, barnehus, helsesenter, legevakt, politi, overgrepsmottak, asylmottak, familievern, skole, barnehage, tannhelsetjenesten, pedagogisk – psykologisk tjeneste (PPT), flyktningetjeneste, eldreomsorg, rusomsorg eller andre.
- **Styringsgruppe:** Deltakere her bør være fra ledernivået i ansvarlige og instanser; kommuneoverlege, politisjef, sosialsjef/NAVleder, kommunehelsesjef, barnvernssjef eller lignende.
- **Referansegruppe:** Deltakere fra sentrale tjenestetyper som ikke er representert i prosjektgruppen og styringsgruppen, fagorganisasjoner, representanter fra BUFetat, RVTS, forsknings- og undervisningsmiljø, representanter for brukerorganisasjoner m.m.

De ulike gruppenes oppgaver og ansvar bør tydeliggjøres.

Hva bør en plan inneholde

En kommunal handlingsplan bør, grovt sett, si noe om følgende:

Definisjoner og avgrensinger

Hensikten er å ha en omforent forståelse av grunnlaget for å utvikle en handlingsplan. Den kommunale handlingsplanen må definere og avgrense planområdets tema. Med utgangspunkt i målgruppe, handlinger, intensjoner eller virkninger av vold finnes det ulike definisjoner på hva som forstås som vold, eller vold i nære relasjoner.

Situasjonsbeskrivelse

Planen bør omfatte en situasjonsbeskrivelse. En slik beskrivelse skal gi grunnlag for å vurdere hvilke forhold som ønskes forbedret, hvilke samarbeidsrelasjoner som ønskes utviklet og hvilke målgrupper som kommunens planarbeid rettes mot.

Mål for tiltaksutvikling

Tiltak som planlegges iverksatt bør uttrykkes i form av mål og strategier (med virkemidler) for å nå målene. Handlingsplaner mot vold i nære relasjoner beskriver gjerne mål for tiltaksutvikling på tre nivåer:

- Det første nivået er generelle mål som uttrykker behov for å endre forhold i samfunnet (for eksempel holdninger). Generelle mål er ofte ideelle og ønskelige, men vanskelig å etterprøve.
- Det andre nivået er organisatoriske mål eller tjenesteorienterte mål, som omhandler hva som skal bli bedre innenfor tjenesteapparatet.
- Det tredje nivået er brukerorienterte mål som uttrykker hva som skal bli bedre for tjenestebrukerne.

Hensikten med å tydeliggjøre *organisatoriske mål* er at det er på dette nivået kommunen som organisasjon kan sette inn tiltak. For senere å kunne vurdere om en handlingsplan har hatt noen virkning må en stille spørsmålet; hva skal bli bedre i tjenesteapparatet? Først når det kan uttrykkes mål på dette området er det mulig å konkretisere tiltak som retter seg mot dette målområdet. Det er også viktig å være mest mulig spesifikk og konkret når en definerer målene. Når tiltakene som settes inn henger sammen med definerte mål er det mulig å etterprøve om tiltakene ble iverksatt og om de fikk den ønskede virkningen. Eksempler på tiltak kan være å opprette nye tjenestetilbud, utvikle og iverksette kompetansehevingprogram, etablere samarbeidsfora mellom etater, koordinere tjenester osv.

Brukerorienterte mål håndteres på samme måte ved å stille spørsmålet; hva skal bli bedre for definerte brukergrupper? Det blir da enklere å tenke konkrete tiltak som kan målrettes og i neste omgang etterprøves. Et eksempel på brukerorienterte mål og tiltak kan være at brukere skal ha tilgang på bedre informasjon om hvor de kan henvende seg – og tiltaket kan være å utarbeide og spre informasjonsmateriell om tjenestetyper, med telefonnumre, åpningstider, adresser.

En bør unngå at målformuleringer blir for generelle eller abstrakte. Ved å stille spørsmålene "hva skal bli bedre for/i ..." og "hva må gjøres for å få dette til ..." kan en få bedre kontroll på så vel formulering av mål som bruk av virkemidler.

Ansvar for oppfølging

Planen bør omtale hvem som har ansvar for å iverksette og følge opp de skisserte tiltakene. Videre bør det stå noe om ressursbehov eller ressursbruk. Planens virkeperiode bør framgå klart og likeså hvorvidt den skal evalueres eller oppdateres.

Del II. Handlingsplaner– veileder

Bakgrunn og situasjonsbeskrivelse

Vold i nære relasjoner har alvorlige konsekvenser, både for de som rammes direkte og for samfunnet som helhet. Vold er et samfunnsproblem som alle kommuner må ta på alvor.

Det er vanskelig å fastslå det eksakte omfanget av vold og seksuelle overgrep i Norge, men undersøkelser gir grunnlag for å slutte at omfanget er betydelig. I 2005 kom NIBR-rapporten "Vold i parforhold – ulike perspektiver" med resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge. Rapporten viser at ni prosent av kvinner over 15 år har vært utsatt for grov vold av nåværende eller tidligere kjæreste. I 2007 kom NOVA-rapporten "Vold og overgrep blant barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole". Denne rapporten viser at syv prosent av elevene ved videregående skoler hadde opplevd at mor ble utsatt for vold fra sin partner.

En undersøkelse publisert ved NTNU i 2008 viser at over ni prosent av voksne kvinner og syv prosent av voksne menn har vært utsatt for seksuelle overgrep. Det er anslått at mellom 12.000 og 24.000 barn blir utsatt for seksuelle overgrep hvert eneste år, og at mer enn 200.000 mennesker i Norge kan ha vært utsatt for seksuelle overgrep.

Når det gjelder eldre foreligger det ingen norske omfangsundersøkelser. Kliniske erfaringer og utenlandske undersøkelser gir grunnlag for å anta at fire til seks prosent har vært utsatt for vold etter fylte 65 år.

Vi har foreløpig ingen omfangsundersøkelse på hvor mange i Norge som er blitt utsatt for kjønnslemlestelse. Når det gjelder tvangsekteskap og menneskehandel eksisterer kun tall på registrerte henvendelser i deler av hjelpeapparatet. I 2006 ble det registrert totalt 350 saker om tvangsekteskap som berørte 389 personer. Disse tallene må tolkes med forsiktighet, men det er grunn til å tro at mørketallene er store.

Disse tallene betyr at alle vet om eller kjenner noen som er utsatt for vold og overgrep.

I tillegg til disse generelle landsomfattende tallene kan en også anslå forekomsten i egen kommune, for eksempel med å omregne de landsomfattende tallene ned til kommunenivå slik at de gjøres mer relevante og håndterlige. Det kan også være at kommunen har forpliktet seg spesielt på å forebygge vold eller at det har skjedd noe i kommunen som gjør dette ekstra relevant/aktuelt. Dette kan ta tas med her.

Her vil det være naturlig å legge inn en beskrivelse av kommunens igangværende innsats mot vold i nære relasjoner: Hvilke tiltak er etablert, hvilke instanser er involvert, hvilke interkommunale samarbeidstiltak finnes og hva slags samarbeid har kommunen med frivillige organisasjoner.

Kommunalt ansvar/ føringer

Kommunene har per dags dato ikke fått noen lovforankrede, statlige pålegg om å etablere en handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Det er likevel gode grunner til å utarbeide en slik plan. Den nye planloven (Lov om planlegging og byggesaksbehandling), som trådte i kraft 1. juli 2008, stiller også krav til kommunene om å utvikle planer for å fremme befolkningens helse og motvirke sosiale helseforskjeller, samt bidra til å forebygge kriminalitet. I forarbeidene til den foreslåtte lovfestingen av krisesenter tilbudet, påpeker Barne- og likestillingsdepartementet at alle kommuner bør ta en gjennomgang av hvilket tilbud de har til personer utsatt for vold i nære relasjoner.

I Regjeringens handlingsplan "Vendepunkt – handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011" pekes det på at vold som utøves i hjemmet er et offentlig ansvar, og at Norge er forpliktet til å følge opp FNs barnekonvensjon om å beskytte barn mot alle former for vold. Planen er laget i et samarbeid mellom flere departementer og det er avsatt midler til å iverksette tiltak som bidrar til at hjelpeapparatet blir bedre skolert, mer samordnet og dyktigere til å avdekke, forebygge og ivareta de mange sammensatte problemstillingene vold i nære relasjoner reiser. I Regjeringens handlingsplan "Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005 – 2009)" påpekes nødvendigheten av forsterket innsats i forhold til vold og overgrep mot barn, og det vises spesielt til behovet for samarbeid og god kommunikasjon mellom barnevernet og andre instanser som kommer i berøring med problematikken. Nylig gav også Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet ut en "Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse" der kommunens ansvar og rolle i bekjempelse av denne type vold blir synliggjort. I tillegg er det kommet en innstilling fra det regjeringsoppnevnte voldtekstutvalget "Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling" (NOU 2008:4). Utvalget foreslår en rekke tiltak som kan få betydning for kommunenes engasjement på området. Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011), Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011), samt Handlingsplan mot menneskehandel (2006 – 2009) er også relevant i arbeidet mot vold i nære relasjoner.

Individuell plan

Enhver tjenestemottaker med behov for langvarige og koordinerte helse- og/eller sosiale tjenester har rett til en individuell plan. Voldsutsatte som har behov for hjelp eller støtte over tid vil klart falle inn under denne kategorien. Tre instanser er pålagt å utarbeide en individuell plan etter sosial- og helselovgivningen. Det er sosialtjenesten, kommunehelsetjenesten og helsefor-etakene, herunder institusjoner innenfor det psykiske helsevernet. Utarbeiding av en individuell plan for-utsetter at disse instansene samarbeider der det er nødvendig og i samsvar med tjenestemottakers behov. Retten til å få utarbeidet en individuell plan er hjemlet i sosialtjenesteloven § 4-3a og pasientrettighetsloven § 2-5. Plikten til å utarbeide individuell plan er hjemlet i sosialtjenesteloven § 4-3a, kommunehelsetjenesteloven § 6-2a, lov om spesialisthelsetjenesten § 2-5 og psykisk helsevernloven § 4-1. Også i regjeringens forslag om lovfesting av krisesentertilbudet er det i høringsnotatet foreslått at

Avvergelsesplikt

Alle har en generell plikt til å søke å hindre visse former for alvorlige forbrytelser gjennom å anmelde forholdet til politiet eller på annen måte avverge forholdet (Straffeloven § 139). Bestemmelsen omfatter blant annet seksuelle overgrep og grov legemsbeskadigelse. Denne plikten går foran lovbestemt taushetsplikt. Avvergelsesplikten er også hjemlet i ulike lover knyttet til ulike voldstyper, f.eks. er avvergelsesplikten for kjønnslemlestelse hjemlet i Lov om forbud mot kjønnslemlestelse § 2.

Meldeplikt/opplysningsplikt

Meldeplikt eller opplysningsplikt er en plikt til å gi opplysninger. Alle offentlige instanser har plikt til å melde til barneverntjenesten om barn som utsettes for eller er vitne til vold. Enkelte instanser og tjenester har særlige lover som regulerer virksomhetenes bestemmelser om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett. Opplysningsplikten til barneverntjenesten omfatter både en plikt til å melde fra på eget initiativ og til å gi opplysninger ved henvendelse fra barneverntjenesten. Virksomhetenes egne rutiner skal følges når melding skal sendes barnevernet. For politiet er opplysningsplikten hjemlet i barnevernloven § 6-4 annet ledd. Se også f.eks. opplæringsloven § 15-3 og helsepersonelloven § 33, familievernkontorloven § 10.

Hensikt

Hensikten med en kommunal handlingsplan er å forebygge og minske den lidelsen volden medfører for kommunens innbyggere. Dette gjøres både ved å

forsøke å forhindre overgrepshendelser og gjennom å minske konsekvensene av overgrep gjennom tilbud om god behandling og oppfølging til voldsutsatte.

Målgrupper og definisjoner

Kommunale/interkommunale handlingsplaner skal omhandle vold i nære relasjoner.

Det finnes ingen entydig og allmenngyldig definisjon på vold i nære relasjoner. Den enkleste, men også mest omfattende definisjon er følgende:

**Vold kan forstås som en hver form for
illegitim integritetskrenkelse.**

En annen definisjon av vold som ofte brukes er hentet fra Per Isdals bok "Meningen med volden" og lyder:

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.

Volden kan omfatte alt fra fysisk vold, seksuelle overgrep og kjønnslemlestelse, til psykisk vold, inkludert trusler om vold, til sosial vold med isolasjon eller begrensing av kontakter og vold i form av kontroll med økonomiske ressurser.

Vold i nære relasjoner har ofte blitt betegnet som familievold eller vold i hjemmet. Vold i nære relasjoner er vanligvis forstått som partnervold, vold mot barn og barn som lever med vold i familien. Etter hvert har begrepet også blitt utvidet til vold mellom personer som kjenner hverandre og står hverandre nær, eller hvor det eksisterer et avhengighetsforhold. Dette omtales ofte som den private volden, i motsetning til vold begått av ukjente personer. Seksuelle overgrep, voldtekt og vold mot eldre er også sentrale områder innenfor feltet. De siste årene har oppmerksomheten i økende grad også rettet seg mot barn som er vitne til vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og menneskehandel. Man kan derfor tenke seg en bredere definisjon på vold i nære relasjoner. Overfallsvoldtekter og vold fra ukjente kan også være problemer som kommunene kan ta med i en handlingsplan. Det er derfor viktig at kommunene vurderer konkrete lokale forhold når de skal avgjøre hvem som skal være målgrupper for planen.

Instanser og hjelpetiltak

Det bør tenkes mest mulig helhetlig i det kommunale arbeidet mot vold i nære relasjoner. Aktuelle instanser som bør involveres i utvikling og gjennomføring av handlingsplanen er helsetjenesten, sosialtjenesten/NAV, barnevernet, familiekontoret, tannhelsetjenesten, barnehager, skoler, PPT og politi. Det anbefales videre å samarbeide med spesialisthelsetjenesten, overgrepsmottak, asylmottak, krisesentre, barnehus, incestsentre, flyktningtjeneste/asylmottak, fritidsklubber, frivillige organisasjoner, kommunalt råd for personer med nedsatt funksjonsevne og kommunalt råd for eldre.

Det legges vekt på at samhandling mellom disse instansene er sentralt for å få til et godt arbeid. Mye av job-

ben består i å vite hvem de andre involverte aktørene er, hvilken kunnskap de besitter og hvilket ansvar de har. Det kan for eksempel opprettes tverretatlige konsultasjonsteam med en interkommunal eller kommunal koordinator, eller det kan legges inn i allerede etablerte samarbeidstiltak.

For å kunne tilby voldsutsatte et fullgodt tilbud er tverrfaglig og tverretatlig samarbeid helt nødvendig i tillegg til at kommunen også bør/må samarbeide med statlige og private aktører. Kommunen bør derfor kartlegge hvordan samarbeidet skjer i dag og hvordan dette kan forbedres.

Det er viktig at kommunen har et hjelpeapparat som tilbyr relevant hjelp til involverte parter etter undersøkelse, helst både på offer og utøversiden. Dette vil gi ulike oppgaver til ulike instanser. Det er særlig viktig at medarbeidere i instanser som treffer store deler av befolkningen trenes til å oppdage vold i nære relasjoner. En må også sikre at de som skal bistå de som er berørt av volden rustes til å gjøre dette med oppdatert kunnskap.

Kompetanse

For å oppnå målsetningene med å oppdage vold i nære relasjoner og iverksette tiltak, bør det utvikles kunnskap om holdninger, signaler og tiltak. Det er et problem at pasienters og klienters volds- og overgrepserfaringer ikke oppdages av helse- og sosialtjenestene. Dette gjelder 1. linje så vel som spesialisthelsetjenesten og er et problem som det bør fokuseres på i planen.

Når kommunene skal lage en plan kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i de ressurser og tiltak som allerede eksisterer i kommunen. Det er ofte godt arbeid i gang lokalt som det kan være fornuftig å bygge videre på. En kartlegging av eksisterende tilbud anbefales derfor. Videre er det mange institusjoner kommunene kan hente kompetanse fra. Kompetanseheving kan for eksempel ta form som seminarer, veiledning, kursing og/eller gruppeoppfølging. Det kan også innebære lesing av faglitteratur og videreutdanninger. RVTS'ene har en sentral oppgave på dette området. Det er nedfelt i Handlingsplanen at RVTS'ene skal være ressursbanker for hvor ulike kompetanse kan hentes fra. Det står videre at RVTS'ene sin innsats ikke skal begrenses til å utvikle veilederen, men at den også skal innebære oppfølging av planene.

Det finnes også mange kompetansemiljø lokalt, regionalt og nasjonalt som kan bidra, slik som regionsentrene for barn og unges psykiske helse, poliklinikker

for barn og unges psykiske helse, Alternativ til vold, Senter for krisepsykologi, Nasjonalt kompetansesenter for minoritetshelse, de regionale kompetansesentrene for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri, og en rekke universitets- og høyskolemiljøer.

Koordinering og ansvar

Det er av sentral betydning at alle som blir berørt av planen gis eierskap til arbeidet og at det etableres en koordinatorfunksjon som får hovedansvaret for å drive arbeidet. Kommunene har ofte veilederer for planer med tidsramme for evaluering og oppdatering av planverk. I en kommunal handlingsplan mot vold må det også angis hvem som skal utforme, evaluere og initiere korreksjoner og fornyelse. Det må altså avgjøres hvem i kommunen som er ansvarlig for oppfølging av planen som helhet.

Det vil variere fra kommune til kommune hos hvem det er mest hensiktsmessig å plassere ansvaret for utforming og gjennomføring av planarbeidet. Det vil være forskjellige utgangspunkt for en slik handlingsplan, og det er variasjon i ressurser og utfordringer. Denne avgjørelsen henger også sammen med om man velger en kommunal eller interkommunal modell for voldsplanen. Igjen er det derfor viktig å ta utgangspunkt i kommunens egen sammensetning.

Ledere er sentrale for å få implementert endringsarbeid i institusjonene. Det overordnede ansvaret for planarbeidet og koordinering bør derfor legges til en administrativ leder/enhet i kommunens toppledelse; rådmannen, kommunaldirektør, en byrådsleder eller lignende. Tilsvarende bør prosjektets organisering sikre deltagelse fra ulike tjenestetyper og beslutningsnivåer.

Økonomi

Noen tiltak vil kreve særskilt ressurstildeling, men mange tiltak vil kunne gjennomføres innenfor eksisterende rammer. Det kan gjøres ved å videreføre igangsatte tiltak eller omprioritere ressurser innenfor budsjettammen. I planen bør det framgå hvilke kostnader som beregnes for eventuelle nye stillinger og andre tiltak. Dette kan være tiltak knyttet til kompetanseutvikling, informasjon og seminarer.

Kommunal administrasjon og forvaltning er ulikt organisert i norske kommuner, men normalt vil det være et ansvar for rådmann og enhetsledere å innarbeide de ulike tiltakene i økonomiplaner som gjelder den enkelte enhet/avdeling.

Implementering av planen

For å sikre en best mulig implementering av planen er det viktig at politikere, rådmann og utøvende tjenester deltar i utforming av planen og at ansvaret for ulike tiltak blir plassert og gjort forpliktende.

Implementeringen av planen kan sikres gjennom etablering av en særskilt ansvarsgruppe som skal se til at planen gjennomføres. I mange kommuner vil det være naturlig at en medarbeider med særskilt koordineringsansvar leder dette arbeidet.

Bruk av media kan også være et nyttig virkemiddel, for eksempel når prosjektgruppa legger fram forslag til handlingsplan for høring og politisk behandling eller etter at det er gjort politisk vedtak i kommunen.

Tidsplan og evaluering

Handlingsplanen skal være et praktisk styringsredskap for politikere, rådmann og ansatte i utøvende tjenester. Planen bør ikke betraktes som et endelig produkt, men være gjenstand for jevnlig revisjoner. Det bør framgå i planen når første evaluering skal gjennomføres. Likeledes bør det avklares hvem som har ansvar for evalueringsarbeidet. Gjennomføringen av planen avhenger av samarbeid med statlige instanser og frivillige organisasjoner. Det er viktig at også disse deltar i evalueringsarbeidet.

Evaluering av tiltak

Det oppfordres til å tenke evaluering av tiltak når planen utvikles. Ethvert tiltak bør ha en egen post der det står "evalueringsmetode" for å kunne måle effekten av et tiltak. Ikke alle tiltak er like enkle å måle effektiviteten av og det ikke alltid like opplagt hvordan man måler effekten. RVTS'ene kan være hjelpelige med planlegging og gjennomføring av slike evalueringer.

Fornyelse av planen

En handlingsplan bør ha en tidsramme, både for planen som helhet og for det enkelte tiltak. Dette er ikke minst viktig fordi planen da vil oppleves mer forpliktende av de berørte parter. På den annen side vil vi anbefale, når den tid kommer, å tenke en fornyelse av planen heller enn et opphør av planen.

I tillegg er det viktig at en utarbeider en strategi for informasjon om planen. Det bør være informasjon som er innrettet mot kommunalt ansatte, samarbeidspartnere og brukere av kommunale tjenester. Planen kan også presenteres i en folder som kan distribueres internt i kommunen og til samarbeidende instanser.

Oppsummering

Planen bør omfatte følgende punkter:

- Initiering og begrunnelser
- Beskrivelse av temaområdet vold; definisjoner
- Situasjonsbeskrivelse; utfordringer på lokalt nivå (evt. statistikk, statlige handlingsplaner)
- Mål: Hva kommunen ønsker å utvikle (3 målnivåer)
Generelle mål – noe som ønskes endret på samfunnsnivå
Organisatoriske mål – noe som skal bli bedre i hjelpetjenestene
- Brukerorienterte mål – noe som skal bli bedre for brukeren
- Strategier/virkemidler for å nå mål
- Tiltak som skal iverksettes
- Tidsrom for tiltak
- Instanser/posisjoner/personer som har ansvar for å iverksette planens tiltak
- Ressursbruk
- Planens virkeperiode
- Oppfølging/Evaluering

Et forslag til skjematisk oppsummering av planen:

Mål	Stategi	Tiltak	Tidsrom for tiltak	Ansvar	Ressurser	Evaluere måloppnåelse

Kontaktadresser

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region Øst

<http://ost.rvts.no/>
Tlf. 22 02 90 07
rvts@aus.no
Sognsvannsveien 21, bygg 12
0320 Oslo

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging – region Vest

<http://www.rvts-vest.net>
Tlf. 55976695
rvts@helse-bergen.no
Ulriksdal 2, 2. etg.
Postboks 1
5021 Bergen

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region Nord

www.rvts.no
Tlf.: 77 62 73 80
RVTS, Universitetssykehuset Nord-Norge
Postboks 6124
9291 Tromsø
RVTS@unn.no

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region Sør

<http://sor.rvts.no/>
Tlf.: 926 94 100
Sørlandet sykehus HF
Serviceboks 416
4604 Kristiansand
rvts.sor@bufetat.no

Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region Midt

<http://www.rit.no/StOlav/Virksomhet/Behandling/Psykisk+helsevern/Enheter/Regionalt+traumesenter/index.htm>
Tlf.: 73 86 12 30,
Schwachs gate 1
7030 Trondheim
rvts@stolav.no

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)

<http://www.nkvts.no/>
Tlf: 22 59 55 00
Adresse: Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
postmottak@nkvts.unirand.no

Eksempler på kommunale handlingsplaner på Internett

Arendal kommune:

<http://www.arendal.kommune.no/austagder/arendal/arendalk.nsf/id/E9F60FA370906C5AC12574350041C36E?OpenDocument>

Tromsø kommune:

http://www.tromso.kommune.no/asset/20358/1/20358_1.rtf

Volda kommune:

<http://www.volda.kommune.no/Modules/service.aspx?ObjectType=Service&Service.ID=599&Category.ID=601>

Trondheim kommune:

<http://www.trondheim.kommune.no/content.ap?thisId=1117629513&language=0>

Bærum kommune:

www.politi.no/pls/idesk/docs/f533621674/handlingsplan-baerumkommune.pdf

Nasjonale handlingsplaner

Justis- og politidepartementet:

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 - 2011 Vendepunkt

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/kriminalitets-bekjempelse/vold-i-naere-relasjoner/handlingsplanen-vendepunkt>

Justis- og politidepartementet: Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2006 – 2009) Stopp menneskehandelen

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/planer/2006/Regjeringens-handlingsplan-mot-menneskeh.html?

Departementene: Handlingsplan 2008 – 2011 Handlingsplan mot kjønnslemlestelse

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/tema/folkehelse/handlingsplan-mot-kjønnslemlestelse-2008.html?id=512071>

Barne- og likestillingsdepartementet:

Handlingsplan 2008-2011

Handlingsplan mot tvangsekteskap

http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/planer/2007/handlingsplan-mot-tvangsekteskap.html?id=474779

Barne- og likestillingsdepartementet: Plan. Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009)

http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/vold_i_naere_relasjoner/vold_mot_barn/Strategi-mot-seksuelle-og-fysiske-overgr.html?id=449161

Litteratur

I denne veilederen har vi valgt å ikke føre opp litteraturhenvisninger. Vi anbefaler i stedet at den enkelte kommune søker etter relevant litteratur på nettsidene (publikasjoner) til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) og nettsidene til de Regionale ressursentrene om vold og traumatisk stress (RVTS'ene). Adresser til internettsidene finnes på s. 17. For ytterligere litteraturbehov henvises det til RVTS'ene eller ordinære bibliotek tjenester.

Utgitt av Justis- og politidepartementet
www.regjeringen.no/jd

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Departementenes servicesenter, Post- og distribusjon
www.publikasjoner.dep.no
publikasjonsbestilling@dss.dep.no
telefaks: 22 24 27 86
Oppgi publikasjonskode: G-0414

Design og illustrasjon: Månelyst as
Trykk: Møklegaard as 12/2007. Opplag: 3 000